

ONZE VROUWEN DIEP IN DE ZEE

Julia Armfield

Onze vrouwen diep in de zee

Uit het Engels vertaald door
Karina van Santen en Martine Vosmaer

Uitgeverij Podium
Amsterdam

Oorspronkelijke titel *Our Wives Under the Sea*

Oorspronkelijke uitgever Picador

© 2022 Julia Armfield

© 2022 Nederlandse vertaling

Karina van Santen en Martine Vosmaer/Uitgeverij Podium

Omslagontwerp bij Barbara

Foto omslag Nick Fancher

Foto auteur Eleanor Harris

Zetwerk Michiel Niesen

ISBN 978 94 6381 154 5

www.uitgeverijpodium.nl

voor Rosalie, op het droge en elders

Kijk hoe sluw de zee is; kijk hoe haar geduchtste schepselen onder water glijden, voor het merendeel onzichtbaar en bedrieglijk verstoep onder de lieflijkste tinten azuur. Kijk naar de duivelse schittering en schoonheid van vele van haar onmeedogendste bewoners, zoals de sierlijke welgeschapenheid van veel haaiensoorten. Kijk nogmaals naar het algehele kannibalisme in de zee, hoe alle schepselen daarin op elkaar azen en eeuwig in oorlog zijn sinds het begin van de wereld.

Kijk naar dit alles en wend dan je blik naar deze groene, vriendelijke, zo gezeglijke aarde; kijk naar beide, zee en land: bespeur je niet een vreemde overeenkomst in jezelf? Want zoals deze schrikbarende oceaan het fleurige land omringt, zo ligt in de ziel van de mens een geïsoleerd Tahiti, een eiland vol vrede en vreugde, maar omringd door alle gruwelen van het half gekende leven. God behoede je! Stoot niet af van dat eiland, je kunt er nimmer naar terug!

Herman Melville, *Moby Dick* (1851). Vertaling Barber van de Pol, Uitgeverij Athenaeum, 2008.

- *Daar is toch een klinische term voor?*
- *Verdrinken.*

Jaws

Zonlichtzone

Miri.

De diepzee is een spookhuis: een plek waar wezens die niet zouden moeten bestaan in het donker rondwaren. 'Onstil' is het woord dat Leah gebruikt, met haar hoofd schuin alsof ze reageert op een geluid, al is het een stille avond – het droge gedruis van de straat voor het raam en verder weinig dat het oor verleidt.

'De oceaan is onstil,' zegt ze, 'tot dieper dan je denkt. Helemaal tot op de bodem bewegen er wezens.' Ze praat zelden zo veel of zo vloeiend, haar benen gekruist en haar blik op het raam gericht, de vertrouwde scheefte van haar gezicht, al haar trekken iets naar links verschoven. Ik besef inmiddels dat dit soort praten eigenlijk niet voor mij bedoeld is, maar gewoon een gesprek is dat ze wel moet voeren, het resultaat van vragen die in een afgesloten deel van haar hoofd gesteld worden. 'Wat je moet weten,' zegt ze, 'is dat wezens in onvoorstelbare omstandigheden kunnen gedijen. Het enige wat ze nodig hebben is het juiste soort huid.'

We zitten op de bank, zoals we 's avonds vaak doen sinds ze vorige maand is teruggekomen. Vroeger zaten we op het vloerkleed, ellebogen op de salontafel als tieners, te eten voor de televisie. Tegenwoordig eet ze 's avonds nog maar zelden, dus doe ik het liever staand in de keuken om minder rommel te maken. Soms kijkt ze naar me terwijl ik eet en als ze dat doet, kauw ik alles tot een brij en steek mijn tong

uit tot ze ophoudt met kijken. De meeste avonden praten we niet – stilte als een ruggengraat langs de nieuwe vorm die onze relatie heeft aangenomen. De meeste avonden zitten we na het eten tot middernacht op de bank en dan zeg ik dat ik naar bed ga.

Als ze praat, praat ze altijd over de oceaan, dan vouwt ze haar handen en oreert alsof ze een heel ander publiek dan mij voor zich heeft. 'Er zijn geen lege plekken,' zegt ze, en ik stel me voor hoe ze snel in haar aantekeningen kijkt, naar de volgende dia klikt. 'Hoe diep je ook gaat,' zegt ze, 'hoe ver je ook naar beneden gaat, je zult altijd iets vinden.'

Vroeger dacht ik dat er zoiets bestond als leegte, dat er plekken op de wereld waren waar je naartoe kon gaan en alleen kon zijn. Dat klopt nog steeds, denk ik, maar de fout in mijn redenering was de aanname dat alleen-zijn een plek is waar je naartoe kunt gaan, in plaats van een plek waar je achtergelaten moet worden.

* * *

Het is drie uur en ik houd de telefoon een eindje van mijn oor om de wachtmuziek te vermijden, zo te horen 'Wellingtons Sieg' van Beethoven, uitgevoerd op een speelgoed-synthesizer. De keuken is een uitdragerij van koffiebekers, het afvoerputje zit verstopt met theezakjes. Een van de lampjes van de afzuigkap flikkert – als een zenuwtrek in mijn ooglid. Op het aanrecht het volgende: een sinaasappel, half geschild; twee messen; een plastic zak met brood. Ik heb nog geen lunch gemaakt, ongeveer een uur geleden heb ik in het wilde weg van alles tevoorschijn gehaald maar ontdekte toen dat ik de klus niet aankon. Op de koelkast zit een papier waarop

met paarse balpen het boodschappenlijstje gekrabbeld staat: *melk, kaas, slaappillen! (maakt niet uit wat voor), pleisters, tafelzout.*

De wachtmuziek ronkt door en ik tast met mijn tong mijn mond af, voel aan de ruimtes tussen mijn tanden zoals ik vaak doe als ik ergens op wacht. Een van mijn kiezen is gebarsten, een probleem dat ik al een paar weken negeer omdat het niet genoeg pijn doet om er een hele toestand van te maken. Ik laat mijn tong over de kies glijden, voel de oneffenheid waar de breuk door het glazuur loopt. *Niet doen*, stel ik me voor dat Leah zegt – zoals ze vroeger deed als ik in het openbaar mijn tong tussen mijn tanden rolde – *je ziet eruit of je vergeten bent te flossen*. De meeste nachten, al vertel ik dat niet aan Leah, droom ik van uitgespuugde kiezen op het beddengoed, houd ik mijn handen onder mijn kin om de tanden en kiezen op te vangen die eruit druppelen als water uit de mond van een kraan. Het ritme van deze dromen is meestal hetzelfde: de greep en de ruk aan iets wat los zit, de pauze, de plotselinge fontein. Elke keer lijkt de fout te zijn dat ik niet met mijn vingers aan de kies linksonder had moeten zitten. Elke keer: de verkeerde schakelaar omgezet, mijn nieuwsgierigheid die beloond wordt met een regen van tanden en kiezen, te veel om in twee handpalmen op te vangen en terug te dwingen in mijn mond, mijn tandvlees een kale roze lijn onder mijn lip.

De lijn sputtert, een opgenomen stem onderbreekt de muziek om me voor de vijftigste keer te vertellen dat mijn telefoontje belangrijk is, voordat 'Wellingtons Sieg' weer begint met schijnbaar hernieuwde vijandigheid. Aan de andere kant van de kamer zit Leah met haar handen om een beker water – een merkwaardig warmend gebaar, de manier waarop je een

kop thee zou vasthouden. Ze heeft sinds haar terugkeer niets warmes gedronken en heeft me gevraagd mijn koffie niet in haar buurt te maken omdat ze kennelijk moet kokhalzen van de geur van de percolator. *Je hoeft je geen zorgen te maken*, heeft ze meer dan eens gezegd, *het komt vanzelf goed. Dat is meestal zo met dit soort dingen*. Zintuiglijke ervaringen zijn nog steeds moeilijk – aanraking pijnlijk, geuren en smaken kleine invasies. Ik heb gezien hoe Leah haar tong langs de rand van een stuk toast liet gaan en hem terugtrok, haar gezicht verwrongen alsof ze iets wrangs proefde.

‘Ik hang nog steeds in de wacht,’ zeg ik, eigenlijk zonder reden behalve om het gezegd te hebben. Ze kijkt naar me, trage oogopslag. *Mocht het je interesseren*, overweeg ik eraan toe te voegen maar ik doe het niet.

Leah werd vanochtend om een uur of zes uur wakker met een bloedneus. Ik slaap de laatste tijd in de kamer aan de overkant van de gang en zag het dus niet gebeuren, maar ik ben gewend geraakt aan haar patronen, zelfs min of meer op afstand. Ik was er klaar voor, werd keurig om kwart over zes wakker, op tijd om haar in de badkamer een washandje aan te geven, de kranen open te draaien en tegen haar te zeggen dat ze haar hoofd niet achterover moest houden. Je kon er tegenwoordig de klok op gelijkzetten – rode mond in de ochtend, rode kin, rode druppels in de gootsteen.

Ze zegt, als ze al iets zegt, dat het te maken heeft met de druk, het plotselinge gebrek eraan. Haar bloed heeft geen gevoel meer voor de grenzen die het ooit kende en vloeit nu dus waar het maar wil. Soms bloedt ze uit haar tanden en kiezen, of eigenlijk niet uit haar tanden en kiezen maar uit het tandvlees eromheen, wat op hetzelfde neerkomt als je naar haar kijkt. In de dagen vlak na haar terugkeer rees het

bloed achteloos op uit haar poriën, zodat ik haar soms als ik binnenkwam aantrof als een speldenkussen, vol rode stippen alsof ze met naalden geprikt was. *Ijzeren maagd*, zei ze de eerste keer en ze had geprobeerd te lachen – een gespannen klank, als het uitwringen van iets nats.

De eerste dagen vond ik het geheel angstaanjagend; ik raakte in paniek als ze bloedde, ramde mijn voeten in mijn schoenen en stond erop haar naar de Spoedeisende Hulp te brengen. Stukje bij beetje realiseerde ik me dat haar was verteld dat ze dit kon verwachten, althans iets wat erop leek. Ze duwde mijn handen weg van haar gezicht op een manier die bijna ingestudeerd leek en zei dat het geen probleem was. *Je kunt zo trouwens niet de deur uit*, *Miri*, zei ze, met een blik op de schoenen waar ik me zonder te kijken in had gewrongen, *ze zijn verschillend*.

Meer dan eens heb ik gesmeekt haar te mogen helpen maar ik stuitte op weerstand. *Je hoeft je geen zorgen te maken*, zei ze dan terwijl ze doorging met bloeden, en de duidelijke aanwezigheid van het probleem gecombineerd met het weigeren van hulp was in het begin frustrerend en op den duur tamelijk irritant. Het ging te lang en te hulpeloos door. Zoals iemand die meer dan vier keer niest opeens het medeleven van een publiek verspeelt, zo ging het ook met mij en Leah. *Kun je er niet mee ophouden*, overwoog ik te vragen, *je verpest de lakens*. Soms wilde ik 's ochtends klagen dat ze het expres deed, maar dan keek ik weg, zette mijn mond in een andere vorm, schonk koffie in, en overwoog te gaan hardlopen.

Vanochtend nog, in de badkamer, gaf ik haar het washandje en keek hoe ze haar handen insmeerde met Ivory-zeep. Mijn moeder zei altijd dat je gezicht met zeep wassen net zo

slecht was als het vies laten, iets over bijtende chemicaliën, het verwijderen van natuurlijke vetten. Bij mijn moeder ging het altijd over bijtende chemicaliën – ze hield een map bij met knipsels over het risico op kanker door diverse vleesproducten, stuurde me boeken over UV-straling en woningovervallen, een folder over hoe je een brandladder kon maken van lakens.

Nadat ze haar gezicht gewassen had, stapte Leah weg van de wastafel. Ze klopte tegen haar gezicht met de rug van haar handen, toen met haar handpalmen, toen krulde ze plotseling één vinger onder haar linkeroog, daarna onder haar rechteroog, en trok de huid naar beneden om de olieachtige kassen van haar oogbollen te inspecteren. In de spiegel ziet haar huid eruit als iets wat uit het water is opgedregd. De gele ogen van iemand die verdronken is, van iemand die drijvend op haar rug gevonden is. *Komt goed, zegt ze, het komt zo weer goed.*

Nu, in de keuken: een warrig geluid in de telefoon. Een plotselinge klik en een nieuwe robotachtige stem, net iets anders dan de stem die bleef herhalen dat mijn telefoontje belangrijk was, komt aan de lijn met de vraag of ik Leahs personeelsnummer wil invoeren, gevolgd door haar rangnummer, overplaatsingsnummer en het nummer dat ze van het Centrum gekregen zou moeten hebben bij haar definitieve ontslag. De stem legt vervolgens uit dat de verbinding verbroken zal worden als ik die nummers niet precies in de vereiste volgorde invoer. Ik heb Leahs personeelsnummer niet, zoals ik zou hebben uitgelegd als ik erdoorheen was gekomen – het enige doel van mijn telefoontje naar het Centrum was proberen dat nummer te achterhalen. Ik voer alle vereiste gegevens in, behalve het personeelsnummer, waarna

een derde opgenomen stem aan de lijn komt, die me met een strenge robotachtige babbel vermanend toespreekt, en vervolgens behulpzaam meldt dat de verbinding nu zal worden verbroken.

Leah.

Wist je dat er tot nog maar heel kortgeleden meer mensen naar de maan waren geweest dan er mensen dieper dan zesduizend meter gedoken hadden? Ik moet hier vaak aan denken – de onherbergzaamheid van bepaalde plekken. Een voetafdruk die is achtergelaten op het maanoppervlak kan theoretisch eeuwig hetzelfde blijven. Niet geërodeerd door atmosfeer, door regen of wind kan elk spoor dat daar wordt achtergelaten makkelijk een paar eeuwen overleven. De zee is anders, de zee wist haar sporen.

Als een duikboot afdaalt, moet er in betrekkelijk korte tijd een aantal dingen gebeuren. Het drijfvermogen van een object wordt volledig bepaald door het water dat ertegenaan drukt met een kracht die evenredig is aan het gewicht van het water dat dat object heeft verplaatst. Dus als een duikboot aan de oppervlakte is, zijn de ballasttanks gevuld met lucht, waardoor de totale dichtheid minder wordt dan die van het omringende water (en er dus minder van verplaatst wordt). Om te kunnen zinken moeten die ballasttanks worden gevuld met water, dat met elektrische pompen het vaartuig in wordt gezogen terwijl tegelijkertijd de lucht eruit geperst wordt. Als je erover nadenkt is onderduiken een merkwaardige daad van overgave. Onder het oppervlak afdalen is nog altijd zinken, al is het opzettelijk – een simpele kwestie van water innemen, net zoals je bij verdrinken alleen maar je mond open hoeft te doen.

Miri noemde dat vaak mijn *gezonken gedachten* en klopte met een vlakke hand tegen de onderkant van mijn schedel als ik stil werd en fronsend keek, op jacht naar een gedachte waar ik niet bij kon. *Hoe zijn ze zo diep gekomen?* zei ze dan. *Voor je het weet, zitten ze halverwege je nek.* Als ze dat deed, pakte ik vaak haar hand en hield hem daar, pakte haar andere hand en legde die tegen mijn slaap, alsof ik de verantwoordelijkheid voor het bij elkaar houden van mijn hoofd overdroeg.

Het is moeilijk om de geur van een duikboot die onderduikt te beschrijven – iets als staal en hete smeer en iets als zuurstofgebrek, ammoniak, de geur waar alles behalve het noodzakelijke uit is gefilterd. Twintig minuten voor we het contact verloren, zei Jelka tegen me dat ze dacht dat ze vlees rook, wat vreemd was, want ik dacht hetzelfde – een warme, onsmakelijke walm alsof er iets gebakken werd. Ik herinner me dat ik naar mijn eigen vingers keek, half in de verwachting dat ze geroosterd werden en me bukde om de huid op mijn schenen, op mijn knieën, op mijn enkels te onderzoeken. Er was natuurlijk niets en geen enkele reden voor de geur die ons allebei zo heftig leek te raken. Toen Jelka het aan Matteo vertelde, zei hij dat ze haar neus dicht moest houden als ze er zo'n last van had en ik zei niets om haar te steunen.

In het begin was het alleen het communicatiepaneel, het gekraak van contact met de oppervlakte dat ophield en niet terugkwam. Ik herinner me dat Matteo zijn wenkbrauwen fronste en me vroeg een signaal te zoeken terwijl hij zich bezighield met het besturingssysteem. Ik hield de transmissieknop ingedrukt en spuide onzin in de radio, in de verwachting dat het Centrum elk moment weer online

kon komen en zou vragen waar ik het over had. Tien minuten later, toen het hele systeem van de boot offline ging, bedacht ik dat de communicatie niet was weggestorven als een haperend signaal maar meer alsof er een schakelaar werd omgezet, hoewel we tegen die tijd allemaal dringender zaken aan ons hoofd hadden.